

Yapay Zekâ ve Çeviri: Mütercim-Tercümanlık Alanında Yeni Bir Paradigma¹

Nilgin Tanış Polat , İzmir

Çeşitli alanlarda önemli bir rol oynamaya başlayan yapay zekâ (YZ), kültür sanat alanında da dikkat çekmektedir. YZ, resim yapmaktan müzik yapmaya, kitap yazmaktan film seslendirmeye kadar birçok işlem gerçekleştirebilmektedir. Çeviri alanında da YZ'nin etkisi büyüktür. YZ ile yapılan çeviriler hem yazılı hem de sözlü çeviri türlerinde hızlı, kolay ve ucuz alternatifler sunmaktadır ve çeşitli araçlar ve uygulamalar aracılığıyla erişilebilir hâle gelmiştir. *Google Translate*², *DeepL*³, *Bing Microsoft Translator*⁴, *Yandex.Translate*⁵, *IBM Watson Language Translator*⁶ gibi yapay zekâ teknolojileri günden güne önem kazanmakta (McFarland 2023) ve *Smartcat*⁷, *Sonix.ai*⁸ ve *Canva*⁹ gibi farklı amaçlar için tasarlanan uygulamalar da alanda ilgi görmektedir.

YZ, insanın yapamayacağı veya yapması zor olan bazı metinleri çevirebilmektedir ancak bahsi geçen araçlar ile yapılan çevirilerin güvenilirliği henüz istenen seviyeye ulaşmamıştır. YZ, dilin kurallarını ve sözcüklerin anlamlarını öğrenebilir, ancak metnin bağlamını, kültürünü, tonunu ve amacını tam olarak kavrayamayabilir. Bu nedenle, YZ ile yapılan çevirilerde anlam kaymaları, tutarsızlıklar, mantıksal hatalar ve kültürel uyumsuzluklar olabilir. Bu durum, Mütercim-Tercümanlık alanında yeni bir paradigma yaratmaktadır. Bu paradigma, çevirmenlerin YZ ile rekabet etmek yerine onunla iş birliği yapmasını gerektirmektedir. Örneğin, Dedalus yayınevi, bazı kitaplarında YZ destekli

Einsendedatum: 18.09.2023

Freigabe zur Veröffentlichung: 15.12.2023

¹ Bu metin, Microsoft Bing tarafından ChatGPT 4 sürümü üzerinden işleyen bir dil modeli ile üretilmiştir. Bu model, internet üzerindeki bilgileri araştırabilen ve kullanıcıların sorularını yanıtlayabilen bir yapay zekâ aracıdır. ChatGPT 4, OpenAI'nin en gelişmiş sistemidir ve bilgi kaynakları sürekli olarak güncellendiğinden raporun yazıldığı Eylül 2023'teki güncel verilerle uyumludur.

² Dünya genelinde en popüler çeviri yazılımıdır. 100'den fazla dil için çeviri sağlar ve ana dili İngilizce olan kişileri kullanarak yapay zekâ algoritmasını eğitir.

³ İşletmeler ve bireyler tarafından kullanılan bir diğer popüler AI çeviri aracıdır. Yazılım, doğru çeviriler konusunda büyük bir itibar kazandı.

⁴ Microsoft tarafından geliştirilen bir çeviri aracıdır. 60'tan fazla dil için çeviri sağlar ve ayrıca bir API aracılığıyla diğer uygulamalara entegre edilebilir.

⁵ Rusya merkezli bir çeviri aracıdır. 100'den fazla dil için çeviri sağlar ve ayrıca bir API aracılığıyla diğer uygulamalarla bütünleştirilebilir.

⁶ IBM tarafından geliştirilen bir çeviri aracıdır. 60'tan fazla dil için çeviri sağlar ve ayrıca bir API aracılığıyla diğer uygulamalara entegre edilebilir.

⁷ Smartcat, çeviri yönetimi ve işbirliği için bir platformdur. Çeviri projelerini yönetmek, çevirmenlerle iş birliği yapmak ve çeviri hizmetleri satın almak için kullanılmaktadır.

⁸ Sonix.ai, otomatik transkripsiyon ve alt yazı oluşturma hizmetleri sunar.

⁹ Canva, tasarım araçları sunar ve kullanıcıların afişler, broşürler, logolar vb. oluşturmaya olanak tanır.

çeviri modelini tercih ettiğini açıklamış ve YZ destekli çevirinin “emeği değerli kılacak bir yenilik” olduğunu savunmuştur (Tunç 2023). Ancak bu tutum, edebiyat dünyasında ve akademik çevrede ciddi bir tartışma yaratmış ve geniş bir kesimin tepkisini toplamıştır.

Bu rapor, söz konusu paradigmayı tanıtmakta ve Mütercim-Tercümanlık alanında YZ ile yapılan çevirilerin avantajlarını ve dezavantajlarını incelemektedir. Ayrıca, çeviri eğitimi veren öğretim elemanlarının izlemesi gereken adımlar ve öğrencileri geleceğe yönelik nasıl hazırlayabilecekleri konusunda öneriler sunmaktadır. Raporun ana hipotezi şudur: YZ ile yapılan çevirilerin avantajları ve dezavantajları, çevirmenlerin becerilerini geliştirmeleri için bir fırsat sunar. Mütercim-Tercümanlık eğitimi, öğrencileri gelecekteki çeviri projelerinde bu avantajlardan yararlanmaya ve dezavantajları gidermeye hazırlamalıdır.

Raporu hazırlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bulgulara¹⁰ göre, YZ ile yapılan çevirilere ilişkin şu değerlendirmeler yapılabilir.

YZ ile yapılan çevirilerin avantajları şunlardır:

- Hız: YZ ile yapılan çeviriler, insanın yapabileceğinden çok daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Örneğin, *Google Translate*, saniyeler içinde herhangi bir dildeki metni farklı bir dile çevirebilmektedir.
- Kolaylık: YZ ile yapılan çeviriler, herhangi bir cihazdan veya platformdan kolayca erişilebilir ve kullanılabilir hâle gelmiştir. Örneğin, *Microsoft Translator*, akıllı telefonlarda, tabletlerde, bilgisayarlarda veya web sitelerinde kullanılabilen bir uygulamadır.
- Ucuzluk: YZ ile yapılan çeviriler, insanın yapacağına göre çok daha ucuzdur. Örneğin, *Smartcat*, ücretsiz olarak sunulan bir YZ destekli çeviri platformudur.
- Çeşitlilik: YZ ile yapılan çeviriler, çok sayıda dil arasında gerçekleştirilebilir. Örneğin, *Google Translate*, 100’den fazla dil arasında çeviri yapabilmektedir.
- Kapasite: YZ ile yapılan çeviriler, insanın yapamayacağı veya yapması zor olan bazı metinleri de çevirebilir. Örneğin, *Sonix.ai*, sesli veya görüntülü içerikleri otomatik olarak yazılı metne veya farklı bir dile çevirebilen bir uygulamadır.

YZ ile yapılan çevirilerin dezavantajları şunlardır:

- Anlam kayması: YZ ile yapılan çevirilerde, sözcüklerin veya ifadelerin anlamları kaybolabilir veya değişebilir. Örneğin, *Google Translate*, “The spirit is willing but the flesh is weak” ifadesini Rusçaya “Vodka is good but the meat is rotten” olarak çevirmiştir.
- Tutarsızlık: YZ ile yapılan çevirilerde, aynı sözcük veya ifade farklı şekillerde çevrilebilir. Örneğin, *Microsoft Translator*: “I am looking forward to it.” ifadesini Türkçeye; “Onu arıyorum.” şeklinde yanlış bir şekilde aktarmıştır. Aslında bu ifade: “Onu dört gözle bekliyorum.” anlamına gelir. Bu durumda, çeviri yaparken dilin kültürel ve sosyal bağlamını dikkate almak önemlidir. Bu örnekte olduğu gibi, çeviri

¹⁰ Bulgular, yapay zekâ modeli Bing’in arama sonuçlarına dayanmaktadır.

sırasında tutarsızlık yaşanabilir ve bu, çevirinin doğruluğunu ve anlaşılabilirliğini etkileyebilir.

▪ Bağlam eksikliği: YZ ile yapılan çevirilerde, metnin bağlamını tam olarak kavrayamama sorunu yaşanabilir. Örneğin, Almandaki: “Ich verstehe nur Bahnhof” ifadesini *Bing Microsoft Translator* Türkçeye; “Sadece tren istasyonunu anlıyorum.” şeklinde çevirmiştir. Ancak bu ifade: “Hiçbir şey anlamıyorum.” anlamına gelir. Bu durumda, çeviri yaparken metnin bağlamını dikkate almak önemlidir. Bu örnekte olduğu gibi, çeviri sırasında bağlam eksikliği yaşanabilir ve bu, çevirinin doğruluğunu ve anlaşılabilirliğini etkileyebilir. Bu nedenle; “Ich verstehe nur Bahnhof.” ifadesinin Türkçeye: “Hiçbir şey anlamıyorum.” şeklinde çevrilmesi daha doğru olacaktır eğer bağlam anlamama üzerineyse.

▪ Kültürel uyumsuzluk: YZ ile yapılan çevirilerde, metnin kültürünü tam olarak yansıtamama sorunu yaşanabilir. Örneğin, *Microsoft Translator*, “Happy birthday” ifadesini Türkçeye “Mutlu doğum günü” ve “Happy new year” ifadesini “Mutlu yeni yıl” olarak yanlış bir şekilde çevirmiştir. Bu durumda, Türkçede “Doğum gününüz kutlu olsun.” ve “Yeni yılınız kutlu olsun.” gibi bir ifade kullanılması gerektiği göz ardı edilmiştir.

▪ Ton kaybı: YZ ile yapılan çevirilerde, metnin tonunu tam olarak aktaramama sorunu yaşanabilir. Örneğin, İngilizcedeki “Oh great, another meeting.” cümlesi *Bing Translator* tarafından Türkçeye doğrudan “Oh harika, başka bir toplantı.” şeklinde çevrildiğinde, İngilizcedeki sarkastik ton kaybolur. Çünkü bu cümle genellikle konuşmacının aslında toplantılardan sıkıldığını ve yeni bir toplantının yapılmasını olumlu karşılamadığını ifade eder. Bu nedenle, çeviri yaparken metnin tonunu dikkate almak önemlidir.

Bu raporun bulguları, literatürle¹¹ uyumlu olarak YZ ile yapılan çevirilerin hem avantajlı hem de dezavantajlı olduğunu göstermektedir. YZ ile yapılan çevirilerin hız, kolaylık, ucuzluk, çeşitlilik ve kapasite gibi olumlu yanları olduğu görülmektedir ancak YZ ile yapılan çevirilerde anlam kayması, tutarsızlık, bağlam eksikliği, kültürel uyumsuzluk ve ton kaybı gibi olumsuz yanlar da vardır. Bu eksiklikler, YZ ile yapılan çevirilerin doğruluğunu etkilediğinden yapılan çevirilerin güvenilirliğinin henüz istenilen seviyede olmadığı söylenebilir. YZ ile yapılan çevirilerin insanın yerini alamayacağı, ancak insanın işini kolaylaştıracağı ve destekleyeceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle YZ ile yapılan çevirilerin Mütercim-Tercümanlık eğitiminde de kullanılması önemlidir.

Bu raporun sonucuna göre, şu önerilerde bulunulabilir:

• Çevirmenler, YZ ile yapılan çevirileri kontrol etmek, düzeltmek, iyileştirmek ve görselleştirmek için gerekli becerileri geliştirmelidir. Bu beceriler arasında dil bilgisi, sözcük bilgisi, bağlam bilgisi, kültür bilgisi ve ton bilgisi gibi unsurlar yer almalıdır.

¹¹ Konuyla ilgili yapılan bazı güncel araştırmalar için bkz. Aslan (2019), Awadh & Shafiull (2020), Balki/Demirhan & Sarp (2021), Barut (2022), Can (2023), Chang & Hsu (2022), Çapoğlu (2022), Çetiner (2019), Dharmawan vd. (2019), Doğru (2022), Koçer Güldal & İşisağ (2019), Pekçoşkun Güner & Güner (2023), Sadıkov & Sarıgül (2021), Şanverdi & Işıdan (2021), Tanış Polat (2021), Tok (2020), Tosun (2023), Utku & Polat (2022), Yıkar (2023) ve Yaman (2023).

- Çevirmenler, YZ ile yapılan çevirilerde duygu, ironi, espri gibi unsurları kaybetmemek veya yanlış aktarmamak için gerekli becerileri geliştirmelidir. Bu beceriler arasında metin analizi, metin yorumlama, metin değerlendirme ve metin üretme gibi unsurlar yer almalıdır.

- Öğretim elemanları, çevirmen adaylarına hem yazılı hem sözlü çeviri alanında hem de YZ ile yapılan çevirilerle ilgili kuramsal ve uygulamalı bilgiler vermeli ve onları geleceğe hazırlamalıdır. Bu bilgiler arasında YZ ile çeviri yapmanın avantajları, dezavantajları, sınırları ve sorunları gibi konular yer almalıdır.

- Öğretim elemanları, çevirmen adaylarına YZ ile yapılan çevirileri kontrol etmek, düzeltmek, iyileştirmek ve görselleştirmek için gerekli becerileri kazandırmalıdır. Bu beceriler arasında dilbilimsel, kültürel ve pragmatik analizler yapmak, metinleri yorumlamak ve değerlendirmek, metinleri düzenlemek ve iyileştirmek gibi konular yer almalıdır.

- Öğretim elemanları, çevirmen adaylarına YZ ile yapılan çevirilerde duygu, ironi, espri gibi unsurları kaybetmemek veya yanlış aktarmamak için gerekli becerileri kazandırmalıdır. Bu beceriler arasında metinleri anlamak ve üretmek, metinlerdeki tonu belirlemek ve aktarmak, metinlerdeki duygu, ironi ve espriyi yakalamak ve yansıtmak gibi konular yer almalıdır.

Yapay zekâ teknolojileri, özellikle makine öğrenimi ve doğal dil işleme alanlarında hızla gelişiyor. Bu teknolojilerin kullanımı, çeviri sürecini hızlandırabilir ve maliyetleri düşürebilir. Ancak, yapay zekâ teknolojilerinin hâlâ bazı sınırlamaları vardır. YZ, insanın yaratıcılığından ve sezgisinden yoksundur. Bu nedenle çeviri sonuçlarının doğruluğu ve güvenilirliği sorgulanmalıdır. Çünkü YZ'nin girdi cümlesinin ifade biçimine veya sözdizimine duyarlı olması, kültürel, tarihsel veya bağlamsal bilgiye dayalı metinlerde hatalı yorumlama yapabilmesi, bazı dillerdeki kelime oyunları, argo veya dilbilgisi yapıları gibi dilin daha ince ayrıntılarını erek dile aktaramaması, dikkate alınması gereken konulardır. Bu durumda öğrencilere yapay zekâ teknolojilerinin sınırlamalarının farkında olmaları gerektiği öğretilmelidir. YZ tarafından oluşturulan metinlerin kontrol edilmesi ve düzeltilmesi çeviri edincinin bir alt edinci olan çeviri bilgisi alt edinci ediniminin akademik çeviri eğitiminde dikkate alınması ve çeviri bilgisi alt edincini ilgilendiren bilgi ve becerileri geliştirmeye yönelik çalışmaların yapılması ile sağlanabilir. Bu şekilde, öğrenciler hem yapay zekâ teknolojilerinden yararlanabilirler hem de bu teknolojilerin sınırlamalarını anlayarak gereksinimler doğrultusunda geleceğe hazırlanabilirler.

Kaynakça

- Aslan, Erdinç** (2019): *Makine Çevirisi*. İstanbul: Hiperyayın.
- Awadh, Awadh Nasser Munassar / Shafiull, Khan Ansarullah** (2020): Challenges of translating neologisms comparative study: Human and machine translation. *Journal of Language and Linguistic Studies*, 16 (4), 1987-2002. DOI: 10.17263/jlls.851030.
- Balki, Fatih/ Demirhan, Hilmi / Sarp, Salih** (2021): Neural Machine Translation for Turkish to English Using Deep Learning. Biele, Cezary vd. (Yay. Haz.): *Digital Interaction and Machine Intelligence*. MIDI 2020. Advances in Intelligent Systems and Computing, vol 1376. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74728-2_1.
- Barut, Evren** (2022): İstatistiksel Makine Çevirisi ile Nöral Makine Çevirisinin Dilbilimsel Parametrelerle Karşılaştırılması: Google Translate. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 4 (1), 103-118. DOI: 10.54132/akaf.1116949.
- Can, Seçkin** (2023): Instructors' Perceptions of Students' Google Translate Use in Language Learning. *Söylem Filoloji Dergisi*, Çeviribilim Özel Sayısı, 474-482. DOI: 10.29110/soylemdergi.1186593.
- Chang, Ping-ling / Hsu, Chien-hua** (2022): The Feasibility of Chinese–English Machine Translation Applied to Academic Texts: Using Thesis Abstracts from National Digital Library of Theses and Dissertations (NDLTD) in Taiwan. *transLogos Translation Studies Journal*, 5 (2), 60-83. DOI: 10.29228/transLogos.47.
- Çapoğlu, Nevzat** (2022): Makine Çevirilerinde Sorun Oluşturan Eş Yazımlı Sözcükleri Bulunduran İfadeler için Kural Matrisli Makine Çevirisi (KMMÇ) Modeli. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 15 (2) , 110-124. DOI: 10.54525/tbbmd.1094213.
- Çetiner, Caner** (2019): Makine Çevirisi Sonrası Düzeltme İşlemine (Post-Editing) Yönelik Kapsamlı Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, RumeliDE 2019.Ö6 - Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Uluslararası Filoloji Çalışmaları Konferansı, 462-472. DOI: 10.29000/rumelide.649333.
- Dharmawan, Ruben/ Nababan, MR/ Tarjana, M. Sri Samiati / Djatmika, Djatmika** (2019): Mistranslation and Maltranslation in A Medical Website: Evidences from Dorland's Medical Dictionary. *Journal of Social Studies Education Research*, 10 (1), 219-240. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/724109> / (Erişim Tarihi: 12.09.2023).
- Doğru, Gökhan** (2022): Translation Quality Regarding Low-Resource, Custom Machine Translations: A Fine-Grained Comparative Study on Turkish-to-English Statistical and Neural Machine Translation Systems. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, (17) , 95-115. DOI: 10.26650/iujts.2022.1182687.
- Koçer Güldal, Betül / İşisağ, Korkut Uluç** (2019): A comparative study on google translate: An error analysis of Turkish-to English translations in terms of the text typology of Katherina Reiss. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, RumeliDE 2019.Ö5 - II. Rumeli [Dil, Edebiyat, Çeviri] Sempozyumu Bildirileri, 367-376. DOI: 10.29000/rumelide.606217.
- McFarland, Alex** (2023): 8 'Best' AI Translation Software & Tools (September 2023). *Unite AI*, <https://www.unite.ai/best-ai-translation-software-tools/> (Erişim Tarihi: 12.09.2023).
- Pekçoşkun Güner, Sevda / Güner, Edip Serdar** (2023): Çeviri İş Akışında Makine Çevirisi Sistemleri ve Sohbet Robotlarının Bütünleşik Kullanımı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 739-757. DOI: 10.29000/rumelide.1330542.
- Sadıkov, Taşpolat / Sarıgül, Kerim** (2021): Makine Çeviri Yöntemleri Ve Makine Çevirisinin Bugünkü Durumu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10 (1), 192-205. <https://dergipark.org.tr/en/pub/teke/issue/60878/902717> (Erişim Tarihi: 12.09.2023).

- Şanverdi, Halil İbrahim / Işdan, Abdulmuttalip** (2021): Makine Çevirisi: Türkçe-Arapça Çeviri Bağlamında Google ve Yandex Çeviri Örneği. *Söylem Filoloji Dergisi*, 6 (1) , 207-221. DOI: 10.29110/soylemdergi.869080.
- Tanış Polat, Nilgin** (2021): Akademik Çeviri Eğitimi ve Çeviri Bilgisi Alt Edinci. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, (46), 143-168. DOI: 10.26650/sdsl2021-965635.
- Tok, Ziya** (Yay. Haz.) (2020): *Çeviride Teknoloji: Süreç ve Uygulama 1*. Ankara: Grafiker.
- Tosun, Esat** (2023): Makine Çevirisi Programları ve Farklı Metin Türü Kesitlerinin Makine Çevirisi Çıktıları Üzerine Bir İnceleme. *Söylem Filoloji Dergisi*, Translation Studies Special Issue, 499-513. DOI: 10.29110/soylemdergi.1186965.
- Tunç, Hakan** (2023): Yapay Zekâ Destekli Edebiyat Çevirisi Olur mu? Dedalus Kitap'tan Faruk Akhan ile Söyleşi. *Kayıp Rıhtım*, <https://kayiprihtim.com/roportaj/yapay-zeka-destekli-edebiyat-cevirisi/> (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
- Utku, Dilek / Tanış Polat, Nilgin** (2022): Farklı Metin Türleri Bağlamında Google Çeviri Hizmetinin Değerlendirilmesi. *Ege Germanistik Forschungen zur deutschen Sprache, Literatur und Kultur Band 1*, 111-121.
- Yaman, İsmail** (2023): DeepL Translate ve Google Translate Sistemlerinin İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce Çeviri Performanslarının Karşılaştırılması. *Söylem Filoloji Dergisi*, Çeviribilim Özel Sayısı 29-41. DOI: 10.29110/soylemdergi.1187172.
- Yıkar, Gülsüm** (2023): Farsça Dil Eğitiminde Yapay Zekâ (AI) Destekli Çeviri ve Metin Üretme Üzerine bir Değerlendirme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1204-1221. DOI: 10.29000/rumelide.1369151.